

Bland jättar och troll på Omberg

Omberg är varken högt eller stort, men ändå är det nog Sveriges mest omskrivna berg.

Många av de stora svenska sekelförfattarna skrev om Omberg, dess mystik och dess natur; till exempel Viktor Sjöberg, Verner von Heidenstam och Ellen Key.

I västra Östergötland vid Vätterns strand ligger en liten obetydlig kulle skulle nog en alpinist tycka. Men denna lilla kulle har länge betytt mycket för oss östgötar och även för Sverige.

På Omberg har det bott människor sedan stenåldern och innan dess enligt folktro även jättar och troll.

Omma

Namnet Omberg lär ha kommit av drottning Omma och hon var Odens hustru. Hon skulle ha varit hälften ulv och hälften människa. Hon spred skräck i lokalbefolkningen med sitt begär av barn och jungfruar.

Omma dödades till slut av befolkningen och hennes borg revs ner. Hela Omberg blev hennes väldiga gravhög.

Hennes borg skulle varit otroligt stor och praktfull. Enligt sägnen så finns svinhusdörren till denna borg nu som kyrkoport på Rogslösa kyrka, det finns märken av djurtänder på dörrens nedre sida. Resterna av drottning Ommas väldiga borg finns på norra udden av berget.

Trots att hon var hälften ulv och hälften människa var hon mycket vacker och hade många friare och därtill många kärleksproblem. Hetast åtråddes hon av jätten Röd-gavel, men han fick aldrig sina känslor besvarade av drottningen. En dag när hon och några älvor var ute och dansade över Stocklycke lockade jätten in den sköna drottningen i sin berghåla. Inne i grottan började jätten bli närgående och drottningen klagade då på den starka värmen i grottan.

När den lättlurade jätten skulle släppa in lite luft i grottan, passade Omma på att förvandla sig till en dimslöja. Nu gick det inte bättre än att Omma smet gäckande i väg över Hästholmen och ut över Tåkern och den förtvivlade kärlekskranke jätten försökte att följa efter henne, men trampade ner sig i Dagsmossen och drunknade.

— Denna historia har nog grund i att dimman ofta går den vägen ifrån Omberg, säger Hembygdskanslaren Roland Hagberg, Ödeshög.

På Västergötlandssidan bodde jätten Ringabergsbussen, som också var mycket förtjust i Omma. En vinter när Vättern var täckt med is kom denna jätte ridande

över isen för att uppvakta drottningen. Omma satt då uppe på berget och för att komma upp till henne sporrade jätten sin häst för att hoppa uppför Röd-gavelsbranten, men hästen halkade på isen och med bakhoven slog hästen i bergväggen.

Så både hästen och jätten ramlade tillbaka på isen och isen brast och bägge drunknade. Sedan dess ska drottning Omma sitta på berget och gråta. Hennes tårar rinner i Röd-gavelsgrotta, det är därför det alltid droppar i denna grotta. Nu har hon hunnit med att gråta så länge att Vätterns vatten består till stor del av hennes tårar.

Persten

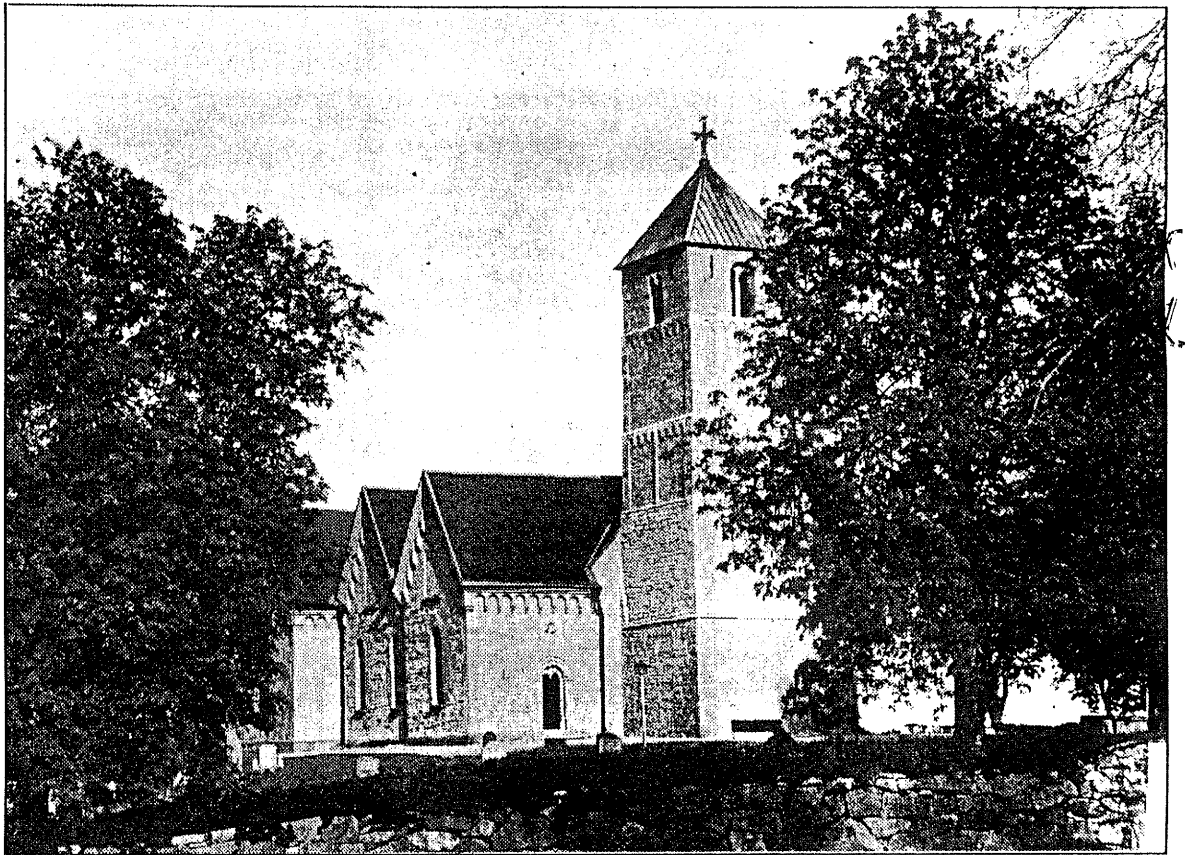
Det som jättar var mest arga på var kyrkringningar, så varje gång kyrkklockorna ringde så slängde de stenblock på kyrkorna. Till exempel så finns fyra stora stenar vid Stora Åby kyrka, som jättar har kastat dit.

Den mest berömda stenen är Persten, som finns på västsidan av Omberg. Det finns två historier om hur den kom dit. Den ena var att han inte tålde Heda kyrkas klockringningar men inte kom ända fram med stenen. Den andra är hur jätten Per vill hjälpa munkarna i Alvastra med byggandet av klostret. Per valde ut det bästa och största klippblocket i Tiveden och kastade det till Omberg, men kom inte ända fram och där ligger den än i dag.

Även byggandet av Heda kyrka är en jättes verk. Jätten i Röd-gavels grotta erbjöd bonden som skulle bygga kyrkan, att han kunde bygga kyrkan om han fick bondens blod.

Bonden tänkte att han kunde få en bra hjälp här och tackade ja till erbjudandet. Nu var inte bonden dum utan han bestämde en viss tid som var mycket lite tilltagen när kyrkan skulle vara klar. Men bonden hade misstagit sig lite på jättens kapacitet så kyrkan byggdes med en enorm fart. Så bonden blev mycket förskräckt och undrade vad han skulle göra.

Nu var det så att bondens piga hade varit ute och mjölkat korna på Omberg och då hade hon träffat på jättens hustru som hade sagt "I morgon kommer Påvel hem med kristet blod". Det var så att om man visste jättens namn, så hade man makt över dem.

Heda kyrka är en av östergötlands äldsta kyrkor och enligt sägen är den byggd av en jätte, som bodde på Omberg. Foto: Barbro Gustavsson.

Nästa dag gick bonden munter och glad till byggnadsverket, som nästan var klart, det var bara en pelare kvar som jätten höll på med.

Bonden ropade "Påvel, Påvel du sätter pelaren sned". Jätten störtade då till marken och dog. Pelaren var länge sned i kyrkan, men har rättats till under senare tid.

De övriga Ombergsjättarna blev

rasande arga när de hörde hur det hade gått för Påvel. På julottan skulle de hämnas sin vän, men folket i Heda hade blivit varnade, så de hade ställt ut nattvardsvinet runt kyrkan. Detta kan inte en jätte motstå, så jättarna blev berusade och slog ihjäl varandra.

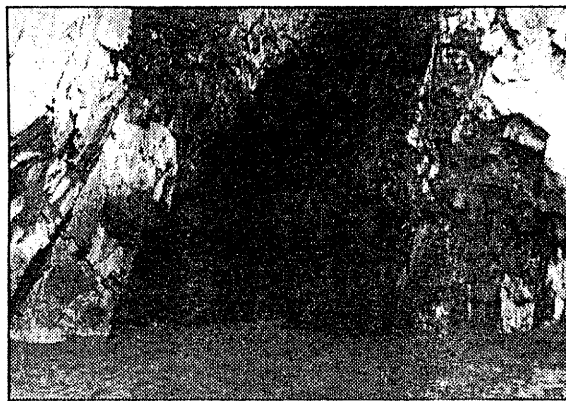
Dåligt ölsinne

Även så har det funnits troll på

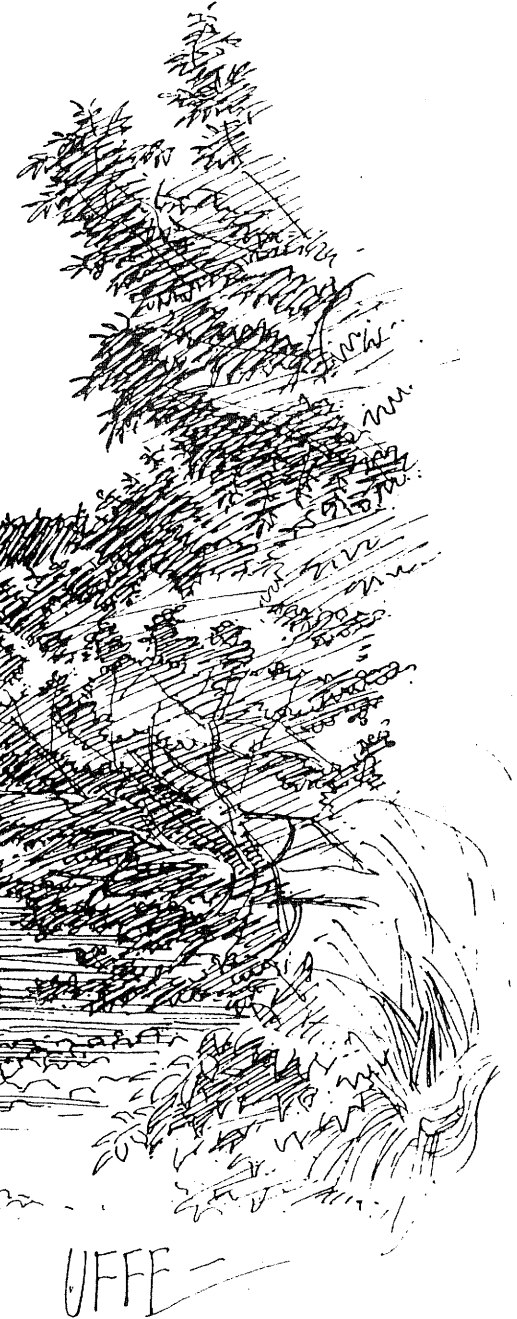
Omberg, men många av berättelserna är likadana som de med jättarna fast de är utbytta med troll.

I Röd-gavels grotta fanns de sista trollen på Omberg och trollkäringa ville ha sina barn kristet döpta för hon trodde att de skulle få evigt liv då.

Prästen i Västra Tollstad, som

Inne i Röd-gavels grotta bodde de sista trollen på Omberg. Här bodde även jätten Röd-gavel och inne i grottan kan man se drottning Ommas tårar droppa ner från grottaket.

Utsikt över Omberg från Hästholmen, längst ute på holmen av Omberg ligger Röd-gavels grotta.

UFFE

erg

var en mycket modig man, tog på sig uppdraget, men för säkerhets skull tog han även med klockaren. När prästen hade döpt alla trollungar, så bjöd trollen till fest och det serverades trollöl. Klockaren hade ett mycket dåligt ölsinne och blev kraftigt berusad. Han fick tag i trollens släktklubba och med den började han veva runt med i grottan och snart var alla trollen döda.

När prästen och klockaren skulle ro hem hördes ett jämmer inne i grottan, så klockaren gick in igen för att se vad det var. Det var den gamla trollkärningen som fortfarande levde; "Sju ekskogar har jag sett växa upp och ruttna ner, men aldrig har jag varit med om ett sådant elände", jämrade hon sig.

"Är du så gammal kärning, sade klockaren, är det på tiden att du dör".

Så slog han ihjäl kärningen också, sedan dess ska det inte visat sig några troll på Omberg mera.

Detta är bara ett fåtal av de historier som det finns om troll och jättar på Omberg.

— Många av historierna finns i många olika upplagor, säger Roland Hagberg.

Sägner

När Gustav Vasa skulle lägga beslag på Alvastras skattar, så ska munkarna ha gömt den i en gång som har gått från klostret till Röd-gavels grotta. Gången har nu rasat, den kallades för Murgrönagången för munkarna hade planterat murgröna i den. Så vem vet vilka dyrbarheter som ligger under Omberg...?

Omberg har länge varit en kunglig djurgård, dit kungar har kommit för att jaga.

Runt hela Omberg har det varit en fyra meter hög gärdsgård, detta för att inte de dyrbara djuren skulle lämna Omberg och att inte rovdjur skulle komma in.

Vintertid så fick bönderna runt omkring sätta ut eldar på isen för att inte vargar och lodjur skulle kunna ta sig upp den vägen. Tog sig rovdjuren in ändå, så fick de gå skallgång för att köra i väg dem.

Tjuvskyttnar på Omberg straffades mycket hårt. Tredje gången de togs fick de tre års fängelse vid någon fästning.

När Karlsborgsfästning skulle byggas togs det sten från kalkstensbrottet vid Borghamn. För att få det så billigt som möjligt höll kronan en fångkoloni på platsen. Fångarna kallades av lokalbefolkningen för bockar, vid Borghamn finns Bockakyrkogården som är en påminnelse om detta.

Under denna tid så fanns det många förrymda fångar som gömde sig på Omberg, för att nattetid stjäla för ortsborna.

— Detta bidrog mycket till att Ombergs mystik fick leva vidare i folkmun att folk inte visste riktigt vad som fanns bakom gärdsgården och att förrymda fångar höll till här inne, säger Roland Hagberg.

På 1870-talet upphörde fångkoloni och alla rövarband försvann och det blev mycket lugnare på Omberg.

Många författare har gripits av Ombergs mystik och sköna natur. Verner von Heidenstam skrev "Skogen susar", som handlar om drottning Omma. Han besökte ofta sin goda vän Ellen Key som bodde på Omberg. Även hon och Viktor Sjöberg skrev mycket om berget. Prins Eugen vistades mycket på Omberg, han bodde i den stuga som ligger precis över Ellen Keys hus.

Anders Nylander